

*Дем'яненко А. А.,
аспірант кафедри управління персоналом та економіки праці
ХНЕУ ім. Семе́на Кузнеця,
м. Харків*

**АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА
МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ ПРОЖИТКОВОГО МІНІМУМУ:
СУЧАСНИЙ СТАН УКРАЇНИ ТА ДОСВІД ПРОВІДНИХ КРАЇН**

На сьогодні державна стратегічна політика більшості країн світу орієнтується на стабільний людський розвиток. Одним із інструментів державного регулювання та сприяння людському розвитку в Україні є соціальні стандарти (зокрема, базовий – прожитковий мінімум), які мають бути основою для забезпечення мінімального рівня задоволення потреб населення, за яких можливий людський розвиток. Але високий рівень бідності населення, соціальна незахищеність вразливих верств населення, наявність бідності серед працюючих, висока диференціація між бідними і багатими, соціальна напруженість, низький рівень та якість життя свідчать про недосконалість механізму формування соціальних стандартів в Україні. За таких обставин набувають актуальності аналіз методів розрахунку прожиткового мінімуму та встановлення його обґрунтованого рівня.

Аналіз опрацьованої літератури показав, що проблеми формування прожиткового мінімуму в Україні є предметом дослідження І. Андрієнко, О. Бокова, І. Грановської, В. Дерев'янка, К. Ковязіної, І. Ляшенко, О. Москаленко, Т. Новосілівської, О. Пищуліної, В. Степко та ін.

Відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум», поняття «прожитковий мінімум» визначено як «вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості» [1].

Важливість розрахунку прожиткового мінімуму як базового державного соціального стандарту в Україні застосовується для:

1) загальної оцінки рівня життя та визначення рівня бідності, що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення окремих державних соціальних програм;

2) встановлення розмірів мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги по безробіттю, стипендій та інших соціальних виплат;

3) визначення права на призначення соціальної допомоги;

4) визначення державних соціальних гарантій і стандартів обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування та інших;

5) формування Державного бюджету України і місцевих бюджетів [2].

Наразі в Україні прожитковий мінімум визначається нормативним методом, але у результаті вивчення праць вітчизняних науковців, а також тенденцій, які відбуваються у країні, згруповано і виділено ряд проблем, пов'язаних з встановленням прожиткового мінімуму нормативним методом, серед яких:

– складність і трудомісткість розрахунку (при формуванні прожиткового мінімуму визначаються норми споживання та ціни для кожного продукту, товару, послуги);

– важкість встановлення науково-обґрунтованих норм споживання товарів і послуг (на сьогодні ринок надає споживачам необмежений асортимент товарів і послуг з різним терміном споживання та якістю за досить широким діапазоном цін, що не дає можливості науковцям раціонально сформувати споживчий кошик);

– необхідність перегляду споживчого кошику не один раз на п'ять років, як це зазначено Законом України «Про прожитковий мінімум» [1], а набагато частіше, що обумовлено швидкими змінами структури споживання та індексу споживчих цін [3];

– сумніву піддається доцільність формування самого споживчого кошику, адже потреби, переваги і необхідність у тих чи інших благах, навіть для вразливих верств населення різняться.

Наявність вищезазначених проблем свідчить про необхідність зміни методу встановлення базового державного соціального стандарту – прожиткового мінімуму, що дозволить запровадити якісно нові підходи до його формування, встановлення і застосування, а також активніше впливати на соціальний захист населення, регулювати та оцінювати рівень добробуту, не порушувати права людини та норми національного законодавства [2].

У таблиці (складено автором за: [4; 6; 7]) наведено методи розрахунку прожиткового мінімуму, що використовуються в різних країнах світу, проаналізовано сутність та виділено переваги і недоліки їх застосування в Україні.

При виборі методу розрахунку прожиткового мінімуму необхідно враховувати особливості української економіки. Як вважає Л. Л. Жебчук, за загальними правилами під час підрахунку розміру прожиткового мінімуму враховуються такі чинники: вимоги економічного розвитку; формування організаційних та правових засад ринкової економіки; демократизація трудових відносин, заходи щодо наповнення доходної частини бюджету; дотримання загальновизнаних прав людини; розміри заробітної плати тощо [4].

Таким чином, зважаючи на особливості розвитку української економіки, її нестійкий характер; середній рівень заробітної плати; необхідність спрощення розрахунку та можливість оперативного коригування розміру прожиткового мінімуму відповідно до інфляційних процесів та споживчих переваг українців, запропоновано використовувати медіанний метод розрахунку прожиткового мінімуму. Так, за даними Державної служби статистики України [5], мінімальна заробітна плата у вересні 2016 р. склала 1450 грн., базуючись на методології медіанного методу маже 47 % українців отримують заробітну плату менше, ніж 2500 грн., а 53 % більше за 2500 грн., тобто за медіанним методом прожитковий мінімум повинен скласти 2600 грн., тоді як станом на 01.09.2016 р. його значення в Україні складало лише 1399 грн.

Таблиця

Визначення переваг і недоліків зарубіжного досвіду застосування методів розрахунку прожиткового мінімуму

Метод розрахунку	Країна застосування	Роль прожиткового мінімуму у соціальній політиці	Для кого розраховується	Переваги та недоліки методу розрахунку прожиткового мінімуму	
Основні методи					
Нормативний	Чеська Республіка	Відповідає середньодушовому доходу населення	На сім'ю та групи населення	Спрямований на встановлення науково-обґрунтованих норм споживання; є трудомістким; не враховує стан економіки; не піддається швидкому коригуванню	
	Італія	Відповідає середньодушовому доходу населення	На основі потреб сім'ї з чотирьох осіб		
Медіанний	Греція	Виступає як межа бідності	Відсутня інформація	Спрямований на визначення межі бідності, а не встановлення мінімально достатніх норм споживання, тобто відсутнє наукове обґрунтування норм споживання; залежить від динаміки зміни медіанного доходу; простий і швидкий у розрахунку	
Ресурсний	Швейцарія Великобританія	Рівень споживання, достатній для виживання та підтримки нормального стану здоров'я окремої людини або сім'ї		Відсутнє наукове обґрунтування норм споживання; метод залежить від динаміки економічних показників, в т. ч. ВВП	
Статистичний	Австрія	Частина доходу особи, яку кредитор не має права стягнути для погашення кредиту		Відсутнє наукове обґрунтування норм споживання; показники, що визначаються фактично підлягають регулярному перегляду; не враховує стан економіки; є трудомістким	
Соціологічний	Німеччина	Рівень матеріальних благ, необхідних для повноцінного життя людини	Індивідуально на одну особу	Результати не можуть бути підкріплені економічними можливостями країни; суб'єктивна оцінка залежить від багатьох факторів; метод потребує значних фінансових ресурсів	
Комбіновані					
Нормативно-медіанний	Болгарія	Виступає як межа бідності	Шість споживчих кошиків для різних сімей	Залежить від динаміки зміни медіанного доходу; спрямований на встановлення науково-обґрунтованих норм споживання; є трудомістким	
Нормативно-статистичний	Словаччина		Для однієї особи, сім'ї	Для однієї особи	Поєднує два методи розрахунку, є більш точнішим за вищезазначені, але через інфляцію показники, що визначаються фактично підлягають регулярному перегляду; не враховує стан економіки; є трудомістким
	Росія				
	Казахстан				

З огляду на ситуацію, що склалася в Україні, та у результаті дослідження методів формування прожиткового мінімуму у напрямі вдосконалення методології розрахунку прожиткового мінімуму в Україні необхідна зміна методики визначення розміру прожиткового мінімуму для забезпечення максимальної відповідності його розміру з економічними можливостями держави і забезпеченням достатнього рівня споживання. Запропоновано запровадження медіанного методу розрахунку прожиткового мінімуму як такого рівня достатку, що найчастіше зустрічається у країні і здатний задовольнити мінімальні потреби населення, за якого можливий людський розвиток. За медіанним методом прожитковий мінімум станом на 01.09.2016 р. повинен становити 2600 грн. Окрім зміни методу розрахунку, відповідно до міжнародної практики, вважаємо за доцільне встановлювати прожитковий мінімум як для однієї особи, так і для сім'ї; змінити роль прожиткового мінімуму як межі бідності на стандарт, рівень достатній для забезпечення нормального життя людини.

Список використаних джерел:

1. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.07.1999 р. № 966-XIV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-14>.
2. Новосільська Т. В. Прожитковий мінімум як базовий державний соціальний стандарт / Т. В. Новосільська // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 3(2). – С. 175–181.
3. Боков О. Вдосконалення методології визначення прожиткового мінімуму в контексті досвіду країн Європейського Союзу / О. Боков // Україна: аспекти праці. – 2013. – № 1. – С. 40–44.
4. Жебчук Л. Л. Прожитковий мінімум як складова механізму державного регулювання доходів населення / Л. Л. Жебчук // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2013. – Вип. 3. – С. 248–253.
5. Розподіл працівників за розмірами нарахованої заробітної плати [Електронний ресурс] // Експрес-випуск Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Дата доступу: 20.11.2016.
6. Балюк В.А. Удосконалення соціальних стандартів підвищення якості життя населення / В.А. Балюк. // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – Вип. 1 (4) – С. 54.
7. Ковязіна К. О. Щодо удосконалення методики визначення прожиткового мінімуму в Україні. Аналітична записка [Електронний ресурс] / К. О. Ковязіна // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1538/>.